

TARİH BİLİMİNDE YENİ BOYUTLAR: YANLIŞ DOĞRULAR

CANTAY, Gönül*
TÜRKİYE/TURЦИЯ

ÖZET

Bildiride tarihî bilgiler, Sanat Tarihî Formasyonu'nun doğru kurgulanması için son derece önemlidir. Oysa, ülkemizde Sanat Tarihi'ne kaynaklık eden tarihî bilgiler ve tarihteki yeni çalışmaların ortaya koyduğu değişiklikler Sanat Tarihçileri tarafından irdelenmemekte ve hatta takip edilmemektedir. Bu ise, Sanat Tarihi alanında üretilmekte olan yeni bilgilerin ve görüşlerin ve hatta önceki bilgilerin doğruluğunu zayıflatıyor ya da tamamen ortadan kaldırıyor. Bu nedenle **“Tarih Biliminde Yeni Boyutlar: Yanlış Doğrular”** başlığı altındaki bu bildirinin içeriğinde, olmazsa olmaz gibi, doğru sanılan yanlışlar tespit edilip doğru bilgiler açıklanırken, bazı düzeltmeler de yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sanat Tarihi, yeni boyutlar, yanlış doğrular, Türkiye.

Bildirimim özetinde de belirttiğim gibi, Tarihî bilgiler Sanat Tarihi formasyonunun doğru kurgulanması için son derece önemlidir. Oysa ülkemizde Sanat Tarihi'ne kaynaklık eden tarihî bilgiler ve tarih biliminin ortaya koyduğu değişiklikler Sanat Tarihçileri tarafından takip edilmediği gibi irdelenme şansı da olmamaktadır. Bu ise Sanat Tarihi alanında üretilmekte olan yeni bilgilerin ve görüşlerin hatta önceki bilgilerin doğruluğunu zayıflatmakta, ya da ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle bu bildiri içeriğinde **“Tarih Biliminde Yeni Boyutlar: Yanlış Doğrular”** başlığı altında doğru sanılan yanlışlar tespit edilip, bazı düzeltmeler de yapılacaktır.

12. yüzyıl başlarından itibaren Konya merkezli Selçuklu Devleti'nin müstakil bir devlet olmayıp, Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı bir konumda olması, esasen biz Sanat Tarihçileri için çözülmesi gereken ya da cevaplanması gereken bir soru için cevaplanmayı beklemektedir. Cevap aranan soru nedir? Bu soru: **12. yüzyılda, Anadolu Selçuklu Devleti'ne ait Anadolu'da, Konya'da ve çevresinde Selçukluların inşa ettiği yapılar nelerdi, böyle ciddi bir yapılaşmadan söz edilebilir miydi ?**

Yüzyıllarla ilgili olarak kaynak sayılabilen yayınlara başvurular boşa çıkmakta, dolayısıyla sadece bir kaç bilgi kırıntısıyla karşılaşılmaktaydı. Öyleyse 1070 yılında Selçuklu Devleti'nin merkezi olduğu bilinen Konya başta olmak üzere

* Prof. Dr., İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Türk İslam Sanatları Anabilin Dalı Başkanı. e-posta: g.cantay@hotmail.com

13. yüzyıl başlarına kadar geçen yaklaşık bir asırdan fazla süreçte hiç mi eser verilmemişti. **Verilmedi ise nedeni neydi?**

İşte bütün bu soruların cevabını bulmak ve hatta yayınlarda yer alan yanlış isimlendirmelerle tanıdığımız Anadolu Selçuklu Devleti'nin Devlet yapısını, devlet statüsünü tanımak gereği doğmaktadır. Bunun için ise, Büyük Selçuklu Devleti'nin yapısal özelliklerini bilmek ve bir tarafta Doğu Asya'da, diğer tarafta Anadolu ve Orta Doğu'da kurduğu Beylik nitelikli, kendisine bağımlılığı dereceli olan bu devletçiklerin (Beyliklerin) özgürlük durumlarına bakmak gerekmektedir.

Büyük Selçuklu Devleti, Türk soyundan olan Gaznelileri 1040 yılında **Dandanakan Savaşı**'nda yenmesiyle başlayan büyük devlet (İmparatorluk) oluşu, 1092 yılında yaklaşık 20 yıl kadar duraklamaya girmiş daha sonra 1157'ye kadar ikinci güçlü, parlak dönemini yaşamıştı, daha sonra ise parçalanma sürecine girmişti. Büyük Selçuklu Devleti'nin merkezi **Bağdat**'tan **Merv**'e taşınması Anadolu Selçuklu Devleti'nin özerklik kazandığı süreci başlatmıştı. Büyük Selçuklu Devleti'nin **Balkaş Gölü**'nden başlayan toprak bütünlüğü kuzeyde **Aral Gölü**, **Hazar Denizi**, **Kafkas Dağları**, **Karadeniz**'le sınırlanırken, batıda **Ege**, **Akdeniz** ve güneyde **Arabistan yarımadası**, **Umman Denizi**'ne uzanıyordu. Böyle büyük ve değişik coğrafyalar üzerinde kurulan bu devletin topraklarında çok çeşitli eski kültür yerleşmeleri bulunmaktaydı.

Bu coğrafyaya hâkim olan Büyük Selçuklu Devleti çeşitli soydan ve inançtan topluluklar üzerinde de hâkim durumdaydı.

Bilindiği gibi Büyük Selçuklu Devleti'nin teşekkülü, Asya'daki göç hareketi içinde oluşmuştur. Başlıca iki yönde gelişen umumî göçler, güneye ve batıya olmuş, Hazar Denizi'ni kuzeyden geçenler Doğu ve Orta Avrupa'da çeşitli devletler kurarlarken, Hindistan'a güney göç yoluyla ulaşanlar gibi, Sasanî Devleti'nin Araplar tarafından yıkılışıyla açılan orta yolla Arap-İslâm dünyası içine girmeye başlamışlar, ancak bu yolla Anadolu'ya gelen Türkmenler millî kimliklerini korumuşlardır.

Büyük Selçuklu Devleti'nin Batı'ya ilerleme ve yerleşme süreci başladığında, Abbasi Devleti de dağılma sürecini yaşamaktaydı.¹ Aynı zamanda İslâm dininin Arap hâkimiyetinden çıkarak Türk hâkimiyetine geçmesi de gerçekleşmişti.

Diğer taraftan, **Büyük Selçuklu Devleti'nin birleştirici özelliği**, yani **"İslâmın vahdeti"** mefumu devam ediyordu. Bunun anlamı ise bünyesindeki

¹ Köymen, M. Altay, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Ankara 1963. s. 10, 11. Abbasî Devleti, Batıda Endülüs Emevi Devleti (756-1031); İdrisoğulları (788-985); Ađlebiler (800-900); Doğuda Tahirîler (821-873); Saffarîler (868-908) gibi Arap devletleri. Buna karşılık kurulan Türk devletleri ise Mısır'da Tolunoğulları (868-905), İhşitoğulları (935-969), Karahanlılar (932-1212), Gazneliler (962-1183) gibi Müslüman devletler...

bütün beyliklerin (devletçiklerin) hakiki anlamda müstakil, bağımsız olmamalarıydı.

Kurulan bütün devletlerde, Abbasi Devleti de dâhil orduları Türklerden oluşuyordu. Gene Abbasi Halifesi dünyevi yetkilerini Selçuklulara anlaşma ile devretmişti ki, Selçuklular “**Selçuklu Nizamı**” denilen bir düzen kurmuşlardı.

Büyük Selçuklu hâkimiyet anlayışında Devlet hanedanın müşterek malıdır. Böylece Büyük Selçuklu Devleti’nin bütünlüğünü oluşturan bağlı devletler Büyük Selçuklu İmparatorluğu’nun tabîyeti (vasallığı) altındaydı.

Büyük Selçuklu Devleti’nin tabîlerinden olan **Kirman, Anadolu, Suriye ve Irak Selçukluları** Selçuk soyundan olan kumandanların idaresine verilmiş bulunuyordu. Konya merkezli **Anadolu Selçukluları** da Selçuk soyundan hakanlarla yönetiliyordu. Bu durum Bizans Devleti’ne ve başlayan Haçlı saldırıları nedeniyle Büyük Selçuklu Devleti’nin batı sınırının emniyeti demekti. Çağın koşullarında Büyük Selçuklu Devleti’nin savaş yapma iradesi Anadolu Selçuklu hakanının vereceği kararla güvence altına alınmış oluyordu.

Batı’da Anadolu toprakları söz konusu olduğunda **Danışmendiler, Mengücekler, Saltuklular** Beylikleri ise başlarında Büyük Selçuklu hakanlarının siyasi politikasına bağlı olarak, Türk soyundan kumandan-hakanların yönetimindeydiler. Anadolu coğrafyasında **Bağdat** merkezli Büyük Selçuklu Devleti’nin Anadolu topraklarında Konya merkezli Selçuklu Devleti en batı ucu oluştururken, batıdan gelecek tehlikelere karşı da ilk savunma gücünü veya saldırı gücünü oluşturmakta, diğer üç Türk devleti bir yay çizerek ikinci dereceden merkeze bağlılıkla bir koruma bölgesi sağlamaktaydı. Hem de bu tabiiiler Büyük Selçuklu Hakanı’na senede belli miktar vergi ödüyorlardı.

Büyük Selçuklu Devleti’ni Oğuz Türkleri kurmuştu. Büyük Selçuklu Hükümdarı **Tuğrul Bey**’in izlediği politika Oğuz Türklerini Anadolu’ya sevk ederek yerleştirmek, başlarına da amcaoğlu **Kutalmışoğlu Süleyman**’ın çocuklarını gösterdikleri başarıları ölçüsünde **Melik** olarak görevlendirmektir. Bu nedenle bu üç Beyliğin başındaki hakanları (Mengücekli, Danışmendli, Saltuklu) Kutalmışoğlu Süleyman’ın soyundan gelenler oluşturmaktaydı. Böylece bu beylikler ikinci derecede tabî (vasal) durumlarıyla merkeze bağımlı, karar yetkisi sınırlı olan devletler durumundaydılar.²

² Matbu hükümdarla tabî hükümdar müşterek hâkimiyet âlameti ve sembollerine sahip olmalarına karşın (taht, tac, çetr gibi), Büyük Selçuklu hükümdarları *Sultan-ı âzam*=Sultan, en büyük Sultan ünvanını taşıırken, tâbî (vasal) hükümdarlar “*melik*”, “*sultan*” ünvanlarını taşıyabilirlerdi. Gene Büyük Selçuklu hükümdarı kapısında günde beş nöbet, tabî hükümdarın kapısında üç nöbet çalınırdı. Tabî hükümdar bastırıldığı paralarda ve hutbelerde halifenin, metbû Büyük Selçuklu hükümdarının ve sonra kendi adını yazdırırdı. Gene tabî hükümdar oğlunu veya kızını Büyük Selçuklu hükümdarının Sarayı’na göndermekle mükellefti. Bu durum merkezle ilişkinin koparılmasını önleyici bir tedbirdi.

Gene **Diyarbakır** merkezli **Artukoğulları** üçüncü dereceden Büyük Selçuklu Devleti'ne tabii olduğundan, iç ve dış faaliyetlerinde tam bağımsızlığından söz edilemezdi. Çünkü Artukoğulları adeta bir valilik niteliğindeki duruma sahipti. İşte bu durumu tam olarak algılayamayan bazı yerel tarihçiler Artukoğulları Beyliğini bağımsız bir devletmiş gibi görmüşler, bu da yetmezmiş gibi, "Anadolu Selçukluları hiç bir zaman Diyarbakır'ı almamışlardır" gibi, yanlış hüküm cümleleriyle yerel tarih yazmışlardır.³ Buradaki yanlışlık Anadolu'da kurulan bütün beylikler için geçerlidir. Bu Beyliklerin birbirleriyle olan ilişkilerinin bozulması Büyük Selçuklu hükümdarına isyan etmek demektir. Büyük Selçuklu Devleti'nin Kirman Selçuklularından sonra ikinci olarak birinci kategoriden tabii (vasalı) Anadolu Selçuklu Devleti olmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti tabii durumuyla Büyük Selçuklu Devleti tarafından tanınması **Melikşah** zamanında gerçekleşmiştir. Bunun nedeni **Selçuklu ailesinin Büyük Selçuklu Devleti'nin başında bulunan kolu ile mücadeleleri ve taht üzerindeki iddialarıdır. Gerçek olan şey ise; Kutalmış'ın çocuklarına muayyen bir ülkenin idaresinin verilmesinde duyulan endişedir. Bu nedenle 1073 yılında Halife'nin de araya girmesiyle bir fermanla Anadolu Selçuklu Devleti'nin tabiiliği tanınırken, ferman Kutalmış'ın oğullarına toplu olarak bu hakkı tesis etmiştir.** Bu ise, Büyük Selçuklu tahtının **veraset hakkı iddiasını** göz önünde bulundurmamak ve kardeşlerin Anadolu Selçuklu ülkesini tabiiyetle yönetimini sağlamaktır. Melik Şah'ın Kutalmış'ın takip ettiği siyaseti hatırdan çıkarmadığı, kardeşlerin müşterek yönetiminin Anadolu Selçuklu Devleti'ni zayıf tutacağı düşüncesi geçerli idi.

Gerçekte, Anadolu Selçuklu hükümdarlarının Büyük Selçuklu ile kendi Baralarında perde durumu gören beylikleri ortadan kaldırarak, Anadolu birliğini kurma girişimleri, batıya karşı savunma, doğuya da hücum prensibini benimseyip sürdürdükleri açıkça görülür. Anadolu Selçuklu Devleti'nin tek hükümdarla yönetimi, Melikşah'ın 1077'de Süleyman Şah'ı tahta geçirmesiyle başlayan ve Anadolu Selçuklu'nun ikinci kuruluş süreci başlamış olmasına rağmen, **Ukayloğullarından Haleb**'i almasıyla Anadolu sınırlarını aşan hareketin başlaması, Süleyman Şah'ın oğlu Kılıç Arslan'ı beraberinde Büyük Selçuklu'nun merkezi **İsfahan**'a götürmesiyle sonuçlanmış ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin ikinci kez kuruluşuna da bizzat Melik Şah tarafından son verilmiş oluyordu. Melik Şah'ın ölümü üzerine İsfahan'dan kaçan **Kılıç Arslan**, Anadolu Selçuklu Devleti'ni üçüncü defa toparlamıştır.

Kılıç Arslan'ın 1107'de **Musul**'u alarak kendi adına hutbe okutması, kuzey-doğu Anadolu'daki bazı beylerin de hâkimiyetini tanıması ve Bizans'a yardım için bazı kuvvetlerini göndermiş olması, **Habur**'da savaşı kaybetmesine ve ölümüne neden olmuştu. Ancak bu son hareketiyle Kılıç Arslan'ın Büyük Selçuklu hükümdarı Mehmet Tapar'ı tahtından indirme isteği gerçekleşemiyordu.

³ Baysanoğlu, Şevket, **Diyarbakır Tarihi**, Cilt: 1-3, Ankara 2003. Bu camiler Gazneli Sultan Mahmud'un Leşker-i Bazar Ulu Camii'ne bağlanması plan tipolojisi yönünden doğru bir yol ise de, Gazneli Devleti'nin Büyük Selçuklu Devleti'nin tabii olduğu unutulmaktadır.

Bu tarihten sonra, Anadolu Selçukluları Anadolu birliğini kurma ve sürdürme yolunda gerçekçi bir siyaset gütmeye başlayabiliyor. Ancak Büyük Selçuklu Hakanı **Sultan Sancar**, Anadolu Selçuklu Devleti'ni diğer tabî devletler gibi, tabî durumunu sürdürmüştür. Sonunda Suriye Selçuklularının son bulduğu sırada, yeniden tesis edilen Irak Selçukluları Devleti'ne tabî kılarak **tabînin tabî** (vasalın vasalı) durumuna sokulmuştur.

Bu durum Anadolu Selçuklularının bastırdığı sikkelerden de anlaşılmakta, Anadolu Selçukluları bastırdıkları paralarda “*Sultan*” ve “*Büyük Sultan*” ünvanına yer verilmemiştir. Sadece **Rükneddin Mesud**'un (1116-1156) bastırdığı mahallî tedavüldeki paralarda “*Sultan 'el-mu'azzam*” ünvanına yer verilmiştir.

İlk uluslararası Selçuklu sikkesinin Konya'da **II. İzzeddin Kılıç Arslan** tarafından 1175 yılında bastırılması da kuruluşlarından itibaren 12. yüzyıl boyunca Anadolu Selçuklu Devleti'nin hâkimiyet durumunu açıklayacağı gibi, **Sanat Tarihçilerinin bu yüzyılda yapılaşmanın normal olduğunu düşünmesi yerine, bu koşullarda ne gibi eserler yapılabileceğini ve büyüklük-âbidevilik, kalıcılık-sağlamlık yönünden durumlarının açıklanmasının sağlanması gerekiyor.**

Nitekim Kayseri'de dokuz yıl kalıp tedavi gören Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Sivas'ta kendi **Darüşşifası**'nı (M.1217-18) inşa ettirdiğinde, yapım arsası üzerinde daha önce inşa edildiğini **Vakfiyesi**'nden öğrendiğimiz medresenin daha 13. yüzyıl başında harap olmuş olması⁴ ve gene Konya'da ve Aksaray'da varlığı bildirilen darüşşifa yapılarının yerlerinin dahi bilinmemesi, 12. yüzyıl boyunca Anadolu Selçuklu Devleti'nin imâr faaliyetlerinin yetersiz ve sağlamlıktan yoksun yapılar olduğunu gösterir. Nitekim Anadolu Selçuklu Devleti'nin 13. yüzyıl ilk çeyreğinden başlayan özellikle Konya, Kayseri, Niğde gibi merkezlerdeki yapılaşmaların bu şehir surlarının onarımı-ihyası ile ilk camileridir. Konya'da höyük üstüne inşa edilen Alaaddin Camii (M 1220), Niğde Alaaddin Camii (M 1220), Aksaray Ulu Camii (M 1235?) gibi. Gene Selçuklu Devleti'nin düşünür-yazarı **Eflaki**'de de adı geçen birçok medrese sadece ismen tanınmaktadır.⁵

İşte bu tarihî bilgiler, bazı sanat tarihçilerin mimarlık eserlerini yanlış olarak değerlendirmesine de neden olmuştur. Bu çerçevede bakıldığında şu önemli düzeltme değerlendirmeleri yazılabilir:

1. Artukoğullarının eserlerinde görülen ve “Zengî tesiri” olarak sürekli literatürde yer alan mimari özellikler bir tesir değil doğrudan Büyük Selçuklu Mimarisi'ne ait özelliklerdendir.

2. Gene plan yorumuyla “Anadolu Selçuklu mimarisi plan bütünlüğünde tek örnek” ifadesiyle tanıtılan **Malatya Ulu Camii (1224)** de özellikleriyle Büyük

⁴ Köymen, M. Altay, **age** Ankara 1963.

⁵ Ahmet Eflâki, **Âriflerin Menkıbeleri (Menafi ül Ârifin)**. (Çev.: Tahsin Yazıcı), Cilt: 1, 2, Ankara 1953.

Selçuklu Mimarisi'nin Doğu Anadolu kavşağındaki önemli bir yerleşim yeri olan Malatya'daki uygulamasıdır. Özellikleri de bu durumu açıklar. Gene **Meyyafarikin (Silvan) Ulu Camii** (1157), **Mardin Ulu Camii** (1176-86), **Dunaysır (Kızıltepe) Ulu Camii** (1204) de aynı tarihî gerçekle değerlendirilmelidir.

Aksi durumda Bağdat'a yerleşerek üç büyük hükümdarın ki, **Tuğrul Bey, Alparslan, Melikşah**'ın izlediği politikalar, bu yerlerde Türk varlığını kalıcı kılabilecek politikalarıdır. **Oysa Anadolu, Suriye ve Irak'ta meydana getirilen anıt eserler yerel yönetimlere göre değerlendirilmekte, Büyük Selçuklu mimarisine ait özellikleri yansıtan bu yapılar Türk Sanatı bütünlüğü içinde görülmesi doğru olacakken, alınan-verilen tesirlerle ifade edilmektedir.**

Bu beyliklerin tâbî durumları yaptıkları sanat eserlerini de etkileyen, özellikle tanınmış eserlerin bilinen mimarlarının başka şehirlerden gelmiş olması da durumu açıklamaktadır. Bilindiği gibi, Büyük Selçuklu Devleti'nin önemli veziri **Nizam-ül Mülk**, Alp Arslan ve Melikşah zamanında otuz yıl devlet hizmetinde bulunmuş ve eğitim-öğretimi düzenleyici olmuştur. Özellikle inşâ ettirilen tıp medresesi ve darüşşifa yapılarıyla insan sağlığına verilen önem; gene astroloji-matematik bilimine ait gözlemevleri ve eğitim-öğretimi, Büyük Selçuklu Devleti'nin eğitim-öğretimdeki düzenleyici yaklaşımıyla gerçekleşmişti. Ancak Büyük Selçuklu Devleti'nin bu olumlu yaklaşımının günümüze ulaşan tek örneği Anadolu Selçuklu yapısı olarak literatürde yer almaktadır.⁶

Kayseri, Gıyaseddin Keyhüsrev Tıp Medresesi ve Gevher Nesibe Darüşşifası (H/M 1204-5), kitâbesindeki tarihinden de anlaşılacağı gibi, Danişmendlilerin Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı Beylik durumu sürdürdüğü yıllarda inşâ edilmiştir. Ve vezir Nizam-ül Mülk'ün tıp eğitim-öğretimi-hastaya hizmeti ifade eden **site-üniversiter** kuruluşta inşâ edilen bir örneği oluşturduğu, görülür. Hatta Nizam-ül Mülk'ün gerçekleştirdiği eğitim-öğretim reformunun Anadolu'daki yegâne örneğidir.

Büyük Selçuklu Devleti'nin 1235 yılında merkezini Merv'e taşıyarak Bağdat'tan ayrılması ve **Irak, Suriye'de Zengi Devleti'ni kurarak Anadolu Selçuklu Devleti'ni buraya bağlaması, yani Anadolu Selçuklu Devleti'ni tabîinin tabîi (vasalın vasalı) durumuna sokması ve sonraki gelişmelerde de Anadolu Selçuklu Devleti'nin bağımsızlığını kazanmasına neden olan olaylar, Konya'da Anadolu Selçuklularının ortaya koyduğu eserlerin neden 13. yüzyılın ilk çeyreğinden başladığını da açıklar.**

Gerçekte Büyük Selçuklu Devleti'ne tabî Anadolu Beylikleri'nin tabiiyetleri devamlı olmuş, kendi aralarındaki olaylar da merkezin müdahalesiyle çözülmüştür.

⁶ Gönül Cantay, "I. Gıyaseddin Keyhüsrev Tıp Medresesi ve Gevher Nesibe Darüşşifası'nın Yeniden Değerlendirilmesi", **IX. Türk Tıp Tarihi Kongresi (24-27 Mayıs, Kayseri)**, Baskıda.

Bu beyliklerin güçlü tabîlik yüzyılı olarak görülen 12. yüzyıldan çok az sayıda ve daha çok sonradan yapısal değişikliklerle onarılmış yenilenmiş eserler günümüze ulaşabilmiştir.

Ancak 13. yüzyıl içinde Anadolu Selçuklu birliği tesis edildikten sonra yapılan eserler günümüze ulaşabilmiştir. Bu durumda da, 1243 Köseadağ Savaşı sonrası 1277'den itibaren Moğol hâkimiyetindeki Anadolu Selçuklu Devleti 1308'de resmen sona ererken ortaya çıkan çok sayıdaki Beylikler artık Büyük Selçuklu Devleti'nin tabîisi olan Beyliklerden farklıdır. Çünkü bunlar tam bağımsız kuruluşlardır.⁷

KAYNAKÇA

Ahmet Eflâki, (1953), **Âriflerin Menkıbeleri (Menafi ül Ârifin)**, (Çev.: Tahsin Yazıcı), Cilt: 1, 2, Ankara.

Aksarayî Kerimeddin Mahmud, (1944), **Müsâmeret ül-Ahbâr**, (Nşr.: Osman Turan), Ankara.

Baysanoğlu, Şevket, (2003), **Diyarbakır Tarihi**, Cilt: 1-3, Ankara.

Cantay, Gönül, (2002), **Osmanlı Külliyelerinin Kuruluşu**, Ankara.

-----, (2002), "Anadolu Beylikler Mimarisi", **Türkler**, Cilt: 8, Ankara, 15-29.

-----, (2002), "Türk Mimarisinde Darüşşifalar", **Türkler**, Cilt: 12, Ankara, s. 218-230.

-----, "I. Gıyaseddin Keyhüsrev Tıp Medresesi ve Gevher Nesibe Darüşşifası'nın Yeniden Değerlendirilmesi", **IX. Türk Tıp Tarihi Kongresi** (24-27 Mayıs, Kayseri) Baskıda.

Köymen, M. Altay, (1963), **Selçuklu Devri Türk Tarihi**. Ankara.

Nizâmülmülk, **Siyasetnâme**. (Çev.: M. Şerif Çavdaroğlu), İÜHF Yay., No. 1, İstanbul.

Turan, Osman, (1953), **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar**. Ankara.

⁷ Cantay, Gönül, "Anadolu Beylikler Mimarisi", **Türkler**, Cilt: 8, Ankara 2002, 15-29. Cantay, Gönül, "Türk Mimarisinde Darüşşifalar", **Türkler**, Cilt: 12, Ankara 2002, s. 218-230.

